

Tampereen ammatillinen
opettajakorkeakoulu

Opettajankoulutuksen kehittämishanke

Erilaiset temperamentit ja kasvatusvuorovaikutus
kasvattajien yhteisenä haasteena

Mari Vilén

2009

Vilén Mari

Erilaiset temperamentit ja kasvatusvuorovaikutus kasvat-
tajien yhteisenä haasteena
44 sivua

Opettajankoulutuksen kehittämishanke
Tampereen ammatillinen opettajakorkeakoulu
Ryhmän opettaja Kaarina Ranne
Maaliskuu 2009
Asiasanat

temperamentti, koulutemperamentti, kasvatus, koulume-
nestys, kasvatuskumppanuus

TIIVISTELMÄ

Kehittämishankkeessa tarkasteltiin lapsen synnynnäisiä tempera-
menttipiirteitä ja niiden yhteyttä oppimiseen ja koulumenestykseen.
Temperamenttipiirteet ovat suhteellisen pysyviä ja ilmaantuvat var-
hain. Temperamentti ei kuitenkaan säätele aikuisen ihmisen elämää
yhtä voimakkaasti kuin lapsella.

Temperamentin osalta kehittämishanke perustuu tunnetun suomalaisen
psykologin, Liisa Keltikangas-Järvisen kirjallisuuteen. Keltikangas-
Järvinen on tunnettu suomalainen temperamenttitutkija, joka on tutki-
muksissaan keskittynyt myös koulupedagogiikkaan.

Kehittämishankkeessa perehdyttiin myös vanhempien osuuteen lapsen
kasvattajina, sekä koulun merkitykseen lapsen kasvussa ja kehitykses-
sä. Kasvatuksella on suuri merkitys millainen persoonallisuus lapselle
temperamentistaan huolimatta kehittyä. Kasvatuksen tehtävänä ei ole
muuttaa lapsen temperamenttia, vaan ohjata hänen käytöstään. Kasva-
tuksella pyritään joko tukemaan tai heikentämään eri temperamentti-
piirteitä.

Hankkeessa huomioitiin myös kasvatuskumppanuus, vanhempien ja
ammattilaisten välinen yhteistyö lapsen kasvatuksessa. Kasvatus-
kumppanuus alkaa varhaiskasvatuksesta ja jatkuu aina toisen asteen
opintoihin asti. Hyvä kasvatuskumppanuus avartaa sekä vanhempien
että ammattilaisten näkökulmia lapsen yksilöllisestä kehityksestä ja
kasvatuksesta sekä tukee molempia osapuolia lapsen huolenpidossa.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	4
2 LAPSET OPPIVAT ERI TAVOILLA	6
3 TEMPERAMENTTI ON SYNNYNNÄINEN	7
3.1 Erilaisia temperamenttipiirteitä	8
3.2 Erilaiset temperamenttityypit	11
3.2.1 Temperamenttipiirteet eivät ole hyviä tai huonoja	12
3.2.2 Kulttuuri asettaa odotuksia	13
4 KASVATUKSEN MERKITYS	15
4.1 Persoonallisuuden kehittyminen	15
4.2 Hyvä vanhemmuus	16
4.2.1 Kasvatus tapahtuu vuorovaikutuksessa	17
4.2.2 Kuinka vanhemmat voivat tukea lapsen koulunkäyntiä?	19
5 TEMPERAMENTTI, OPPIMINEN JA KOULUMENESTYS	21
5.1 Koulutemperamentti	22
5.2 Oppilaan temperamentti vaikuttaa opetustapahtumaan	23
5.3 Temperamentin arvioiminen	25
5.4 Temperamentti saattaa aiheuttaa oppimisvaikeuksia	26
5.5 Miten opettaja voi huomioida erilaiset temperamentit?	26
6 KASVATUSKUMPPANUUS, ARVOKASTA YHTEISTYÖTÄ	30
6.1 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa	30
6.2 Kodin ja koulun yhteistyö	32
6.3 Kasvatuskumppanuuden haasteita	37
7 LOPPUPÄÄTELMÄT	39
LÄHTEET	43

1 JOHDANTO

Esikoiseni täyttäessä puolitoistavuotta, alkoi hänellä esiintyä ensimmäisiä uhmaiän merkkejä. Kotonamme alkoi kaikua itse-sana yhä useammin. Kaikkihan hänen pitäisi saada tehdä itse, ainakin yrittää. Äiti tai isä saa olla arjen askareissa korkeintaan apuna, mutta muuten pienen pojan on saatava tehdä kaikki itse. Välillä tulee kuitenkin turhautumisia, koska kaikki asiat ei vielä pieneltä uhmaikäiseltä yksin onnistu.

Koska naapurissamme ja tuttavapiirissämme on monta saman ikäistä lasta, panin yhä useammin merkille lasten erilaisen käytöksen samoissakin tilanteissa. Miksi toinen ärsyyntyy pienimmästäkin asiasta, kun toisella tuntuu olevan pinnaa vaikka mihin? Hiekkalaatikon ympärillä käytyjen keskustelujen perusteella huomasin, että lapsissa on valtavasti eroja. Toinen syö ja nukkuu hyvin, toisen rytmi taas on epäsäännöllinen ja syöminenkin tuottaa vaikeuksia. Aloin kiinnostumaan, mistä nämä erot johtuvat, ja törmäsin temperamenttiteoriaan. Lapsillamme on kullakin oma yksilöllinen temperamentti, joka ohjaa lapsen, ja vähän isommankin ihmisen elämää.

Aloin perehtymään temperamenttia koskevaan kirjallisuuteen ja tajusin, että ihmiset ovat kautta aikojen kiistelleet siitä, vaikuttaako yksilöön enemmän perimä vai ympäristö. Nykyään varmasti kaikki hyväksyvät sen tosiasian, että molemmilla täytyy olla ihmisen elämässä vaikutusta. Jos lapset kerran perivät vanhemmiltaan ulkoisia piirteitä, niin miksi ei sitten luonteenpiirteitäkin. Mutta ei ihmisen kannalta toki ole yhdentekevää sekään, millaisessa ympäristössä hän elämänsä elää.

Eräs temperamenttitukija Stella Chess lausui jo vuonna 1955: ”*Kaikki vanhemmat uskovat ympäristön vaikutuksen ylivoimaisuuteen ja kasvatuksen kaikkivoipaisuuteen siihen saakka, kunnes saavat toisen lapsensa.*”¹ Tämä sai minut kiinnostumaan aiheesta yhä vain enemmän, onhan perheeseemme pian syntymässä toinen lapsi. Useimmille vanhemmille lienee selvää, että sisarukset voivat olla luonteeltaan kuin yö ja päivä, vaikka elävät suuren osan elämästään yhdessä, samanlaisessa kasvuyym-

¹ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 15

päristössä. Aloin miettimään, mitä tämä opettajan työn kannalta merkitsee. Onhan koulu paikka, jossa voi olla isokin luokallinen keskenään ihan erilaisia lapsia.

Törmäsin myös itselleni aiemmin vieraisiin termeihin, kasvatusvuorovaikutus ja kasvatuskumppanuus. Niissä korostetaan, että kasvatus ei ole vuorovaikutusta vain aikuisten ja lasten välillä, vaan lisäksi vanhempien ja ammattilaisten väliseen vuorovaikutukseen tulisi panostaa. Toimiva vuorovaikutussuhde, kasvatuskumppanuus, avartaa sekä vanhempien, että ammattilaisten näkökulmia lapsen yksilöllisestä kehityksestä ja kasvatuksesta. Parhaimmillaan se myös tukee vanhempia ja ammattilaisia lapsen huolenpidossa. Tämän päivän suurena haasteena onkin kehittää sellainen käytäntö, jossa vanhemmat voivat osallistua lasten kasvatukseen tasavertaisina ammattilaisten kanssa. Ovathan vanhemmat yleensä oman lapsensa parhaita asiantuntijoita. On siis järkevää, että vanhemmille annetaan mahdollisuus tehdä yhteistyötä lasten kasvatuksessa niin kouluissa kuin päivähoitopaikoissakin.

Olen itse ollut kotiäitinä melkein kaksi vuotta. Olen seurannut keskusteluja, joita on käyty julkisuudessa lasten kotihoitoon ja päivähoitoon liittyen. Professori Liisa Keltikangas-Järvinen on muiden muassa kritisoinut päiväkotien liian suuria lapsiryhmiä, joissa jokaisen lapsen yksilöllistä temperamenttia on lähes mahdoton ottaa huomioon, vaan jo hyvin pieniltä lapsilta vaaditaan yhdenmukaista käyttäytymistä. Tammiukuussa 2009 kotiäiti Nina Mikkonen lisäsi vettä myllyyn esiintymällä Ylen Aamu-tv:ssä. Toimittaja Timo T. A. Mikkosen vaimo oli kutsuttu ohjelmaan keskustelemaan lasten päivähoitosta. Mikkonen puhui teräväsanaisesti kotihoidon puolesta. Mikkosen mukaan ajatus lastentarhoista pohjautuu natsi-Saksaan ja natsijohtaja Heinrich Himmlerin ajatuksiin. Hän totesi ohjelmassa seuraavasti: *"Minusta lapsia pitäisi hoitaa kotona ehdottomasti siksi, että koti on lapselle paras paikka. Siellä ovat vanhemmat, jotka häntä rakastavat ja jotka antavat hänelle kasvurauhan. Lapsen etu ei ole se, että se tarhataan"*.

Kaikki tämä sai minut kiinnostumaan aiheesta, ja miettimään, mikä onkaan lapsen etu. Kuinka lapsen temperamentti tulisi huomioida parhaalla mahdollisella tavalla, oli lapsi sitten kotona, koulussa tai päivähoitossa?

2 LAPSET OPPIVAT ERI TAVOILLA

Naapuruston kolme samanikäistä lasta ovat kaikki saaneet juuri uudet pyörät. Heistä kaikilla lapsilla on yhtä kova halu oppia ajamaan pyörillään. Kaverukset ovat kehityksessä samalla tasolla ja lisäksi jokaisella on yhtä innokas isä, jolla on aikaa käytettävänä oman lapsensa opettamiseen.

Yksi lapsista juoksee innokkaana pyörän luokse ja kokeilee omia taitojaan. Pyörä kaatuu, mutta lapsi yrittää uudelleen. Seuraava yritys päättyy siihen, että lapsi kaatuu ja polvesta vuotaa verta. Isä yrittää houkutella lasta yrittämään vielä uudelleen, mutta turhaan. Lapsi siirtyy uuteen leikkiin, eikä pyöräily kiinnosta häntä enää yhtään.

Toinen lapsista kuuntelee tarkasti isäänsä. Hän tutkii pyörää innostuneena, mutta kuuntelee samalla isän antamia ohjeita. Varovasti hän lähtee yrittämään pyörällä ajoa, mutta kaatuu pian maahan. Vaikka lasta hieman sattuu, se ei häntä haittaa. Isän täytyy lähes väkisin houkutella lapsi välillä syömään ja hetkessä lapsi on taas harjoittelemassa pyörälläajoa. Pikkuhiljaa ajaminen alkaa sujua ja lapsi kiertää pyörällään väsymättä yhtä ja samaa lenkkiä.

Kolmas lapsista säikähtää uuden pyörän nähtyään. Hän on kuitenkin pyörästä hyvin kiinnostunut ja tutkailee uutta pyöräänsä varovaisesti. Isä houkuttelee lasta nousemaan pyörän selkään, mutta lapsi vastustelee. Hänelle riittää tälle päivälle vain kelon kilauttaminen. Seuraavana aamuna lapsi kiiruhtaa takaisin pyörän luo. Nyt hän jo uskaltaa nousta pyörän selkään, mutta kun ajo ei heti suju, lapsi säikähtää ja siirtyy kauemmaksi. Iltapäivällä lapsi on valmis koittamaan pyörälläajoa uudemman kerran.

Edellä kuvatuilla kolmella lapsella on kaikilla erilaiset synnynnäiset temperamentit. Erilaisista temperamenteistaan johtuen nämä lapset oppivat ajamaan pyörillään kukin omalla tavallaan ja omissa aikatauluissaan. Kaikki kuitenkin oppivat.²

² Keltikangas-Järvinen 2006, s. 15 - 17

3 TEMPERAMENTTI ON SYNNYNNÄINEN

Temperamentilla tarkoitetaan ihmiselle tyypillisiä käyttäytymispiirteitä. Temperamentti on synnynnäinen ja selittää, miksi ihmiset käyttäytyvät eri lailla samoissakin tilanteissa. Toinen itkee onnesta, kun toista sama asia korkeintaan hymyilyttää. Toinen pomppii raivosta, kun toista sama asia vain vähän ärsyttää. Temperamenttipiirteet erottavat ihmiset toisistaan. Kuvaillessamme toinen toisiamme, käytämme usein temperamenttipiirteitä. Temperamenttipiirteitä ovat mm. vilkas, seurallinen, rauhallinen, äkkipikainen, ujo, ärtyisä, sinnikäs, peräänantamaton, levoton tai keskittymiskyvytön. Temperamenttipiirteillä on helppo kuvata ihmisten välisiä eroja, koska ne ovat näkyviä piirteitä. Jokaisella ihmisellä on oma temperamenttinsa. Siinä missä toinen ihminen on temperamentiltaan ujo ja hiljainen, on toinen värikäs ja räiskyvä.³

Useissa tutkimuksissa on todettu, että temperamentti on vahvasti perinnöllinen.⁴ Myös raskausajalla on osoitettu olevan merkitystä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että esimerkiksi äidin stressitasolla raskauden aikana on merkitystä lapsen temperamentin kehitykselle. Myös valoisan ajan pituudella on osoitettu olevan yhteys syntyvän lapsen temperamenttiin. Raskausajan vaikutukset on kuitenkin todettu hyvin suurissa koehenkilöjoukoissa, eikä niiden merkitystä ole mahdollista soveltaa yksilötasolle. Joka tapauksessa temperamenttipiirteet ovat sidoksissa ihmisen aivorakenteisiin ja aivojen toimintaan, ja ihmisten väliset temperamenttierot on pystytty selittämään eroilla ihmisten aivorakenteissa.⁵

Temperamentille on tyypillistä, että se ilmenee varhain ja säilyy koko elämän ajan. Tietenkään ihmisen käytös sellaisenaan ei säily muuttumattomana, mutta temperamenttiin liittyvät tavat reagoida samankaltaisissa tilanteissa aina samalla tavalla säilyvät. Joustavasta lapsesta kasvaa yleensä sopeutuva aikuinen ja ujosta lapsesta aikuinen, jota jännittää aina uusissa tilanteissa. Näitä synnynnäisiä taipumuksia ihmi-

³ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 39

⁴ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 109

⁵ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 33 - 35

nen ei voi itsessään kokonaan muuttua, vaikka oppisi aikuisiällä jännityksen alaisena hyvin toimimaan. Aikuisilla temperamenttieroit tasaantuvat iän ja elämäkokemuksen myötä. Aikuiselta myös odotetaan, että hän tulee toimeen omien temperamentti-omuuksiensa kanssa. Siitä huolimatta ihmisten yksilölliset erot säilyvät koko elinajan.⁶

3.1 Erilaisia temperamentti-omuuksia

Yhdysvaltalaiset psykologit Alexander Thomas ja Stella Chess aloittivat temperamenttitutkimuksensa 1950-luvulla ja heitä pidetään lasten temperamenttitutkimuksen uranuurtajina.⁷ Thomas ja Chess jakavat temperamenttiteoriassaan lasten käyttäytymistyylin yhdeksään temperamentti-omuuksiin, jotka löytyvät myös aikuisilta. Temperamentti-omuuksia kuvataan asteikolla matala – korkea.

Aktiivisuus

Aktiivisuudella tarkoitetaan lapsen motorista aktiivisuutta, eli sitä kuinka paljon lapsi liikkuu tai istuu paikallaan. Aktiivisuuden tasoa voidaan määrittellä mm. sillä, pysyykö lapsi paikallaan pukemisen ja vaipanvaihdon ajan vai yrittääkö hän kiemurella karkuun, tai kiinnostaako häntä enemmän rauhalliset leikit ja lukeminen vai aktiiviset ja fyysiset leikit, jossa saa liikkua paljon.⁸

Rytmisyys

Rytmisyydellä tarkoitetaan biologisten toimintojen säännöllisyyttä. Rytmisyyttä voidaan määrittellä mm. sillä, onko lapsi aina saamaan aikaan päivästä nälkäinen, nukkuuko hän aina samaan aikaan päiväunet, onko hänen suolen toiminta säännöllistä jne.⁹

⁶ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 29

⁷ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 23

⁸ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 48

⁹ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 50

Lähestyminen tai vetäytyminen uusissa tilanteissa

Tällä piirteellä tarkoitetaan lapsen käytöstä hänen kohdatessaan uusia tilanteita. Lähestyminen tai vetäytyminen havaitaan mm. siinä, kuinka lapsi reagoi uusiin leluihin, uusiin ruokiin tai uusiin ihmisiin. Siinä missä toinen lapsi voi olla uusissa tilanteissa iloinen ja innostunut, voi toinen olla epäilevä ja varautunut.¹⁰

Sopeutuminen

Sopeutumisella tarkoitetaan sitä, kuinka nopeasti lapsi mukautuu uusiin tilanteisiin, alkureaktiosta riippumatta. Lapsi voi olla hyvä sopeutuja, vaikka hänen ensireaktionsa kaikkeen uuteen olisi varautunut. Toisaalta kaikki lapset eivät sopeudu muutoksiin, vaikka olisivat uteliaita kaikkea uutta kohtaan.¹¹

Vastauskynnys

Vastauskynnysellä tarkoitetaan sitä, kuinka helposti lapsi reagoi erilaisiin ärsykkeisiin. Vastauskynnys voi olla matala, jolloin lapsi reagoi jo pieniinkin ärsykkeisiin tai vastaavasti korkea, jolloin tarvitaan voimakas ärsyke jotta lapsi reagoisi siihen. Tällaisia ärsykejä ovat mm. erilaiset aistiärsykkeet (kylmä, kuuma, erilaiset äänet ja materiaalit) sekä mm. lapsen herkkyys huomata muiden ihmisten käytöksellään antamia vihjeitä.¹²

Reaktioiden voimakkuus

Reaktioiden voimakkuudella tarkoitetaan sitä, kuinka lapsi ilmaisee tunteensa ja mielialansa. Korkea intensiivisyys on sitä, että lapsi ilmaisee niin ilot kuin surutkin äänekkäästi. Lapsi voi käyttäytyä myös vaisusti, vaikka hän olisi kuinka iloinen tai surullinen. Esimerkiksi lapsen ollessa pettynyt hän voi olla vain hieman alakuloinen

¹⁰ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 51

¹¹ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 54

¹² Keltikangas-Järvinen 2004, s. 55

tai vaihtoehtoisesti koko perhe voi joutua vastaanottamaan raivoisan tunnemyrskyn.¹³

Mielialan laatu

Mielialan laadulla tarkoitetaan sitä, suhtautuuko lapsi arkipäivän rutiineihin ylipäättään myönteisesti vai kielteisesti. Toinen lapsi voi olla suurimman osan päivästä hyväntuulinen ja iloinen, toinen taas ärtynyt ja huonotuulinen. Kummassakaan tapauksessa ei tarvita erityistä tilannetta, joka laukaisisi tunteet, vaan kyse on lapsen perusasenteesta elämään.¹⁴

Häirittävyys

Häirittävyydellä tarkoitetaan sitä, kuinka helposti lapsen huomio kiinnittyy johonkin ulkopuoliseen ärsykkeeseen ja keskeyttää lapsen sen hetkisen toiminnan. Pienen lapsen häirittävyys on korkea jos hän ei nälkäisenäkään malta syödä, vaan huomio kiinnittyy mieluummin ympäristön tapahtumiin. Häirittävyys on puolestaan matala silloin kun hän nälkäisenä keskittyy olosuhteista huolimatta vain syömiseen, eikä anna ulkomaailman häiritä itseään.¹⁵

Tarkkaavaisuuden kesto ja sinnikkyys

Tarkkaavaisuuden kestolla tarkoitetaan sitä, kuinka kauan lapsi jaksaa keskittyä yhteen tehtävään. Sinnikkyydellä taas tarkoitetaan sitä, kuinka kauan lapsi jatkaa touhujaan, vaikka joku toinen pyrkisi lopettamaan toiminnan. Tarkkaavaisuuden kesto on korkea kun lapsi leikkii samalla lelulla pitkään (esim. legopalikoilla) ja sinnikkyys puolestaan korkea kun lapsi väsymättä opettelee ajamaan polkupyörällä.¹⁶

¹³ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 57

¹⁴ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 58

¹⁵ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 58

¹⁶ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 60

3.2 Erilaiset temperamenttityypit

Temperamenttiteoriassaan Thomas ja Chess päätyivät luokittelemaan lapset kuuluviksi johonkin kolmesta temperamenttityypistä sen perusteella, millaisia temperamentti-*piirteitä* he omaavat.¹⁷

1. *Helppo temperamentti*

Helpolle temperamentille on tyypillistä biologisten toimintojen säännöllisyys, myönteinen suhtautuminen uusii asioita kohtaan, halu lähestyä mm. uusia ihmisiä ja esi-*neitä*, kyky sopeutua muutoksiin, myönteinen mieliala, korkea ärsytyskynnys sekä vähemmän intensiivinen tapa osoittaa tunteita.

Helpon temperamentin omaava lapsi on ennakkoluuloton ja hyväntuulinen, sopeutuu mm. päiväkotiiin ja kouluun vaivatta sekä hyväksyy pettymykset ilman raivokohtauksia. Tällainen lapsi tulee myös helposti toimeen kaikkien kavereiden kanssa.¹⁸

2. *Hitaasti lämpenevä temperamentti*

Hitaasti lämpenevälle temperamentille on tyypillistä vaisu, mutta kielteinen suhtautuminen kaikkeen uuteen sekä hidas sopeutuminen uusiin asioihin. Tällaisen lapsen reaktiot eivät ole kovin voimakkaita, vaikka kaikki uusi aiheuttaakin hänessä vastustusta. Hänen biologinen rytmi on melko säännöllinen.

Hitaasti lämpenevän temperamentin omaava lapsi ei nauti vieraiden ihmisten seurasta ja on helposti ennakkoluuloinen. Lapsi saattaa esimerkiksi vastustella kylpyyn menoa, mutta siihen hetken aikaa totuteltuaan vastustelee myös kylvystä pois nostamista.¹⁹

¹⁷ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 62

¹⁸ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 62

¹⁹ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 63

3. Vaikea temperamentti

Vaikealle temperamentille on tyypillistä biologisten toimintojen epäsäännöllisyys, kielteinen suhtautuminen uusia asioita kohtaan, halu vältellä mm. uusia ihmisiä ja esineitä, vaikeus sopeutua muutoksiin, kielteinen mieliala, matala ärsytyskynnys sekä intensiivinen tapa osoittaa tunteita.

Vaikean temperamentin omaava lapsi vetäytyy ja välttelee uusia asioita ja sopeutuu niihin hitaasti. Lapsi kaipaa rutiineja, koska hän suhtautuu kielteisesti kaikkeen mikä ei ole hänelle entuudestaan tuttua. Lapsi ärtyy helposti ja näyttää raivonsa.²⁰

3.2.1 Temperamenttipiirteet eivät ole hyviä tai huonoja

Temperamenttipiirteet eivät itsessään ole vain hyviä tai huonoja, vaan temperamenttipiirteiden merkityksen määrittää aina tilanne. Kaikkia temperamenttipiirteitä tarvitaan jossain tilanteissa. Kun lapsi on koulussa sinnikäs ja yrittää ratkaista matemaattikantehtävänsä siinä periksi antamatta, on opettaja tyytyväinen, eikä mikään saa häirityksi oppilaan keskittymiskykyä. Koulupäivän jälkeen vanhemmat eivät olekaan tyytyväisiä kun lapsi samalla sinnikkyydellä vaatii saada itselleen uutta tietokonepeliiä. Myös iällä on merkitystä. Pienen lapsen äiti on tyytyväinen kun vauvan biologinen rytmi on säännöllinen. Lapsi syö ja nukkuu aina samaan aikaan ja äiti voi suunnitella päivän aikataulunsa aina etukäteen. Sen sijaan aviopuoliso ei arvosta puolisonsa piirrettä vaatia lounas aina minuutilleen samaan aikaan joka päivä.²¹

Kun ihmisen temperamentti sopii hyvin yhteen hänen ympäristönsä vaatimusten kanssa, kutsutaan yhteensopivuutta nimellä *goodness of fit*. Tilanteissa, jossa ihmisen temperamentti soveltuu huonosti ympäristön vaatimukseen, kutsutaan yhteensopivuutta nimellä *poorness of fit*, joka tarkoittaa samaa kuin stressi.²²

²⁰ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 65

²¹ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 41

²² Keltikangas-Järvinen 2006, s. 37 - 38

Kun lapsen temperamentin ja hänen ympäristönsä yhteensopivuus on hyvä, on lapsella mahdollisuus hyvään kasvuun ja aikuisella ihmisellä puolestaan kyky toimia tehokkaalla ja tilanteeseen sopivalla tavalla. Mikäli yhteensopivuus on jatkuvasti huono, johtaa se ongelmiin niin lapsen kehityksessä kuin aikuisen ihmisen toiminnassa ja hyvinvoinnissakin.²³

Se vallitseeko ihmisen ja ympäristön välillä *goodness of fit* vai *poorness of fit* on seurausta yhteiskuntamme arvomaailmasta, vallitsevasta kulttuurista, yhteisön odotuksista, ja kuten edellä esitettiin, jopa hetkellisestä tilanteesta. On luonnollista, että saman ihmisen kohdalla yhteensopivuuden tila voi vaihdella jopa yhden päivän aikana.²⁴

3.2.2 Kulttuuri asettaa odotuksia

Kulttuuri luo aina kuhunkin aikakauteen erilaisia arvostuksia. Ristiriitaista on, että kulttuurimme arvostaa eri temperamenttipiirteitä pitäen toisia hyvinä ja toisia huonoina, joskus ilman järkevää perustettakin. Tämä aiheuttaa sen, että toiset lapset saavat syntymälahjanaan helpomman elämän kuin toiset, yhtä hyvällä, joskin erilaisella temperamentilla varustetut lapset.²⁵

Kaikki kulttuurit asettavat odotuksia ihmisten käytökselle. Kulttuurin arvostukset välittyvät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, kun ihminen tulkitsee muiden temperamenttipiirteitä, mutta myös siinä, kuinka muut ihmiset reagoivat hänen temperamenttiinsa. Esimerkiksi työpaikkahaastattelut ovat tilanteita, joissa suositaan kulttuurin arvostamaa käytöstä ja siinä ohessa ihmisiä, joiden temperamentti sopii yksin kulttuurin ihanteiden kanssa. Samalla nämä tilanteet kuitenkin syrjivät niitä, joiden temperamentti ei sovi kulloinkin ihanteena oleviin odotuksiin.²⁶

²³ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 138

²⁴ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 38

²⁵ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 12

²⁶ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 244

Meidän kulttuurimme odottaa, että hyvä työntekijä on mm. reipas, aktiivinen, rohkea ja sosiaalinen, riippumatta siitä tarvitaanko näitä temperamenttipiirteitä edes kyseisen työtehtävän hoitamiseen.²⁷ Kulttuurimme arvostaa temperamenttipiirteitä joskus hyvinkin epärationaalisella tavalla. Usein myös temperamenttipiirteisiin liitetään sellaisia asioita, jotka eivät ole niihin missään yhteydessä.²⁸

Esimerkiksi länsimaissa arvostetaan sosiaalisuutta niin paljon, että siitä on tullut melkein synonyymi hyvälle ihmiselle. Yleinen odotus on, että sosiaalinen ihminen muista ihmisistä kiinnostuneena, tulee myös toimeen kaikkien ihmisten kanssa. Temperamenttipiirteenä sosiaalisuus ei kuitenkaan tarkoita, että ihminen omaisi edes hyvät sosiaaliset taidot, vaan ainoastaan halun olla yhdessä muiden kanssa.²⁹

²⁷ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 253

²⁸ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 255

²⁹ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 86

4 KASVATUKSEN MERKITYS

Kun vanhemmat ja opettajat ymmärtävät lasten temperamenttieroja, auttaa se ymmärtämään lasten yksilöllisyyttä ja antaa työkaluja lapsen yksilölliseen kasvattamiseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että niin vanhempien kuin opettajienkin pitäisi hyväksyä kaikenlaista käyttäytymistä. Kasvattajat voivat tukea lasten yksilöllisyyttä niin kauan kun se pysyy sopusoinnussa yhteisön normien kanssa. Kasvatuksen tehtävänä ei ole muuttaa lapsen temperamenttia, vaan ohjata hänen käytöstään. Ihanteena olisi tilanne, jossa lapsi oppisi ohjaamaan omaa temperamenttiaan niin, ettei temperamentti ohjaisi enää lasta.³⁰ Voidaan sanoa, että kasvatuksella on suuri osuus. Temperamentti ei saa määrätä sitä, minkälainen lapsesta tulee, vaikkakin se määrää keinot kuinka lasta tulee kohdella, niin että lapsesta saadaan sellainen kuin kasvatuksella halutaan ”tuottaa”.³¹ Kasvatuksella pyritään toisaalta tukemaan joitakin temperamenttipiirteitä ja toisaalta heikentämään niitä. Jos lapsi on temperamentiltaan ujo, ei häntä voida sosiaalistaa samalla tavalla kuin toista, aktiivista lasta. Arasta lapsesta ei saada rohkeaa lasta siten, että häntä kehoitetaan ryhtymään sellaiseksi, tai ottamalla mallia muista. Arkaa lasta täytyy tukea ja kannustaa, jottei hän menettäisi mahdollisuutta hyvän itsetunnon kehittymiseen.³²

4.1 Persoonallisuuden kehittyminen

Lapsen persoonallisuus kehittyy pikkuhiljaa temperamentin ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Tärkein vuorovaikutus tapahtuu yleensä lapsen ja vanhempien välillä. Tässä vuorovaikutuksessa lapsi reagoi vanhempien antamaan kasvatukseen ja huolenpitoon, mutta myös vanhemmat reagoivat lapsen temperamenttiin muuttamalla kasvatustaan lapselle sopivaksi. Voidaan siis sanoa, että temperamentti on raaka-

³⁰ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 52

³¹ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 233

³² Keltikangas-Järvinen 2004, s. 12

ainetta, josta kasvatuksella muodostuu ihmisen persoonallisuus.³³ Temperamentin lisäksi persoonallisuuteen kuuluvat mm. asenteet, arvot, tarpeet, tavoitteet, hallintakeinot, taidot, kyvyt ja toimintamallit. Temperamenttiin eivät kuulu myöskään minäkuva ja arviot itsestä, jotka kuitenkin ovat oleellinen osa ihmisen persoonallisuutta.³⁴

4.2 Hyvä vanhemmuus

Lapsen syntyessä useilla vanhemmilla on mielikuvia täydellisestä lapsesta, ja hyvä niin, sillä se on yksi osoitus vanhempien rakkaudesta lasta kohtaan. Lapsen kasvaessa vanhempien ihannoidut mielikuvat törmäävät kuitenkin usein todellisen lapsen kanssa. Vanhempien tärkeä velvollisuus on oppia tuntemaan oma lapsensa ja hänen temperamenttinsa. Kun vanhemmat sensitiivisesti seuraavat oman lapsensa tunteita ja pyrkimyksiä, ja osaavat vielä toimia niiden mukaisesti, on palkintona hyvä vuorovaikutus.

Vanhemmuuden haasteena on kuitenkin useita kompastuskiviä. Lapsi tarvitsee motiivointia, mutta ei painostamista. Vanhemmat voivat mm. sijoittaa lapseensa liiaksi omia toiveitaan, sen sijaan että kuuntelisivat lapsen omaa ääntä. Jos vanhemmat jatkuvasti vaativat lapseltaan parempia suorituksia, saattaa siitä olla seurauksena syvät haavat itsetunnossa ja vääristynyt suhde kaikkeen oppimiseen.³⁵

Lapsia tulisi kaikin tavoin suojella stressiltä (*poorness of fit*). Lasten keskushermosto on keskeneräinen, ja siksi haavoittuvampi stressin vaikutuksille kuin aikuisella. Lasten stressi-ilmiöt liittyvät usein arkipäiväisiin asioihin. Lapsi saattaa altistua stressille mm. päiväkodissa. Jos lapsi oireilee hoitopäivän jälkeen, tulisi vanhempien

³³ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 42

³⁴ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 197

³⁵ Sinkkonen 2008, s. 27 - 30

tarjota lapselle lohtua, ei torua tätä kurittomuudesta. Vanhempien tulisi myös miettiä, kuinka he voisivat keventää lapsen kuormaa.³⁶

Nyky-yhteiskunnassamme jo aikuisetkin saattavat rasittua tavallisessa arjessa, mutta niin rasittuvat myös lapset. Vanhempien tulisi suojella lapsiaan liiallisilta ympäristön ärsykkeiltä. Pieniä lapsia ei ole myöskään tarvetta opettaa, lapset oppivat muutenkin paljon, ja parhaiten kukin oman temperamenttinsa mukaisessa tahdissaan. Lapsi stressaantuu, jos häneen kohdistuvat vaatimukset ja paineet ovat suurempia kuin lapsen omat voimavarat.³⁷

Kasvaakseen tasapainoiseksi lapsi tarvitsee temperamentistaan huolimatta riittävän hyvää vuorovaikutusta, rutiineja ja säännönmukaisuutta, turvallisen kiintymyssuhteen, vanhemmat, tarpeeksi rajoja ja tapakasvatusta, vapauden leikkiä, ikätovereita, suvun ja juuret sekä kokemuksen siitä, että hän tuottaa vanhemmilleen suurta iloa juuri sellaisena kuin on.³⁸

4.2.1 Kasvatus tapahtuu vuorovaikutuksessa

Lapsen elämää helpottaa, jos hänen oma temperamenttinsa sopii hyvin vanhempien temperamenttipiirteisiin. Lapsi voi kuitenkin kokea olevansa jatkuvasti väärässä paikassa, mikäli hänen temperamenttinsa on hyvin erilainen kuin muiden perheenjäsenten. Tällainen tilanne voi olla esim. silloin kun vanhemmat ovat hiljaisia, kontrolloituja ja rauhallisia, lapsi puolestaan hyvin aktiivinen ja räiskyvä. Joskus lasten erilaiset temperamenttipiirteet saattavat herättää vanhemmissa jopa torjuntaa. Vanhempien on helpompi ymmärtää lasta, jolla on samanlainen temperamentti kuin heillä itsellään. Se ei kuitenkaan takaa vielä hyvää yhteensopivuutta. Vaikka vanhemmat ymmärtäisivätkin lasta hyvin, heidän ei välttämättä ole helppo hyväksyä lapsen piir-

³⁶ Sinkkonen 2008, s. 121 - 122

³⁷ Sinkkonen 2008, s. 128 - 129

³⁸ Sinkkonen 2008, s. 269

teitä. Jos sekä lapsi, että vanhempi ärtyvät samalla tavalla pienistä asioista, ei se ainakaan lisää yhteistä ymmärrystä.³⁹

Joskus temperamenttierot saattavat aiheuttaa myös väärää tulkintaa. Jos vanhemmat ovat itse aktiivisia, saattavat he pitää lapsen hitautta tottelemattomuutena. Rauhalliset vanhemmat eivät puolestaan aina ymmärrä aktiivisen lapsen tarvetta leikkiä vapaasti ulkona. Jos lapselle ei järjestetä mahdollisuutta välillä riehua, voi se johtaa jopa käyttäytymisongelmiin.⁴⁰

Kaikkien vanhempien toiveena olisi helpon temperamentin omaava lapsi. Perhe-elämä sujuu monin verroin helpommin silloin kun lapsi on tyytyväinen ja sopeutuvainen. Vanhemmat myös usein kokevat, että ovat omalla kasvatuksellaan onnistuneet saamaan lapsesta tyytyväisen, mikä lisää lapsen ja vanhempien myönteistä vuorovaikutusta.⁴¹ Totuus on kuitenkin se, että lapset ovat jo syntyessään erilaisia. Ei kenellekään synny ”kilttiä” tai ”tuhmaa” vauvaa, vaan toiset vanhemmat saavat rauhallisen ja sopeutuvan, toiset aktiivisen ja temperamentiltaan voimakkaan vauvan.⁴²

Mikäli lapsella on ns. vaikea temperamentti, vaatii hyvän vuorovaikutussuhteen luominen vanhemmilta enemmän kärsivällisyyttä. Vaikean temperamentin nimitys osoittaa hyvin länsimaisen kulttuurin arvostuksia. Temperamentti määritellään vaikeaksi sen takia, että se tuottaa vanhemmille enemmän vaivaa kuin muut temperamentit, vaikka lapselle vaikea temperamentti ei ole sen vaikeampi kuin muukaan temperamentti.⁴³

Jos vanhemmat arvostavat itse sosiaalista vuorovaikutusta, mutta heidän lapsensa on ns. hitaasti lämpenevää temperamenttia, saattavat he huomaamattaankin painostaa lasta sopeutumaan uusiin tilanteisiin nopeammin kuin lapsi olisi siihen itse valmis.

³⁹ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 144 - 145

⁴⁰ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 146

⁴¹ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 155

⁴² Keltikangas-Järvinen 2004, s. 140

⁴³ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 157

Tämä johtaa kuitenkin pelokkuuden lisääntymiseen. Toisaalta vanhemmat voivat myös ylisuojella lasta ja varjelevat tätä kaikilta sosiaalisilta vaatimuksilta. Tämä vie pahimmillaan lapselta mahdollisuuden oppia hallitsemaan sosiaalisia tilanteita.⁴⁴

Vanhempien on hyvä muistaa, että lapsen ja vanhempien temperamenttien huono yhteensopivuus ei tarkoita huonoja vanhempia. Toisaalta myöskään lapsen kielteiset reaktiot vanhempien hyvää tarkoittavia toimia kohtaan ei ole merkki lapsen ilkeästä tai tottelemattomasta luonteesta.⁴⁵

Vanhemmilla tulisi olla herkkyyttä tunnista lapsissaan temperamenttierot. Usein vanhemmat yrittävät kohdella lapsiaan samalla tavalla.⁴⁶ Erilaisilla temperamenteilla varustetut sisarukset voivat kuitenkin kokea saman kasvatuksen hyvinkin eri tavalla. Toinen lapsista voi ohittaa perheen säännöt huolettomasti ja toinen taas voi ahdistua niistä. Siitä johtuen olisi perusteltua, että toinen lapsista saisi joskus ankarampaa palautetta ja toinen lohdutusta.⁴⁷

4.2.2 Kuinka vanhemmat voivat tukea lapsen koulunkäyntiä?

Lasten koulunkäynnin seuraaminen tarkoittaa ensisijaisesti sitä, että vanhempien tulisi varmistaa lapsensa ymmärtäneen, kuinka hänen tulisi opiskella ja mitä häneltä odotetaan. Vanhempien ei tarvitse seurata joka päivä, onko lapsi tehnyt annetut koti-tehtävät, se viestii lapselle, ettei häneen luoteta. Lapsen kannalta on tärkeämpää, että läksyt ovat joskus hoitamatta hänen omaa huolimattomuuttaan, kuin aina hoidettui-na, mutta vanhempien ansiosta. Kaikki lapsen yksilölliset vaikeudet eivät tule kou-lussa esille, siksi on tärkeää, että lapsi saa myös kotona opetella oppimaan oppimis-ta. Vanhempien tulisi tuntea oma lapsensa niin hyvin, että tietäisivät mihin tämän

⁴⁴ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 163

⁴⁵ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 227

⁴⁶ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 27

⁴⁷ Keltikangas-Järvinen 2004, s. 119

kyvyt ja taidot riittävät. Vanhempien tulee luottaa lapseen ja rohkaista tätä tarvittaessa, mutta yhtä tärkeää on välillä sanoa, että tämä riittää, teit jo parhaasi.⁴⁸

⁴⁸ Keltikangas-Järvinen 2003, s. 216 - 220

5 TEMPERAMENTTI, OPPIMINEN JA KOULUMENESTYS

Luvussa 2 *Lapset oppivat eri tavoilla* kuvattiin kolmea lasta, jotka opettelivat ajamaan polkupyörillään. Kaikilla lapsilla oli erilainen temperamentti ja se vaikutti tapaan, jolla kukin lapsi oppi ajamaan pyörällä. Yksi oppi nopeammin, toinen hitaammin.

Temperamentti määrää tavan ja nopeuden, jolla lapsi voi oppia uusia asioita. Lasten oppimiskyky voi olla yhtä hyvä, vaikka heidän tyyliinsä uuden oppimiseen on erilainen. Opettajat ja vanhemmat saattavat joskus tulkita väärin, että lapsi joka tarttuu nopeasti uuteen asiaan, on myös hyvä oppija. Tämä saattaa pitää paikkansa. Nopea lapsi voi toki olla hyvä oppijakin, mutta sinänsä nopeus ja uuden oppiminen eivät liity mitenkään toisiinsa. Myös hitaasti uusia asioita lähestyvä lapsi voi olla hyvä oppija.⁴⁹

Lapsen kannalta on tärkeää, kuinka hänen oppimiseensa ja temperamenttiinsa suhtaudutaan. Siinä missä toinen saa vanhemmiltaan myönteistä palautetta sinnikkydestään opetella ajamaan pyörällä, saattaa toinen lapsi saada moitteita kärsimättömydestään. Molemmat piirteet ovat kuitenkin lapselle synnynnäisiä ja luontaisia tapoja. Kehittyvän lapsen ympäristöltä saama palaute vaikuttaa hänen minäkuvan, itsetunnon ja itseluottamuksen kehittymiseensä. Lasten saama palaute vaikuttaa näin myös heidän myöhempään oppimiseensa. Vanhempien tulisi ymmärtää oman lapsensa temperamentin mukaista oppimista, ja antaa hänelle siinä tarpeeksi tukea ja kannustusta. Jos lapsen oppimiskokemukset ovat jatkuvasti kielteisiä ja hän saa lisäksi ympäristöltään kielteistä palautetta, on lapsella jo ennen kouluun menoa käsitys itsestään huonona oppijana.⁵⁰

Temperamentti ei ole missään yhteydessä älykkyyteen, muistiin tai kykyyn oppia. Vaikka lapsen temperamentti vaikuttaakin monilla eri tavoilla koulumenestykseen ja

⁴⁹ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 17

⁵⁰ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 18 - 19

oppimistyyleihin, ei se kerro mitään lapsen älykkyydestä tai kyvyistä. Kaikilla lapsilla pitäisi olla synnynnäisistä taipumuksistaan huolimatta samanlaiset mahdollisuudet oppia ja menestyä, kukin kykyjensä ja motivaationsa mukaisesti.⁵¹ Voidaan kin väittää, että aina kun temperamentti pääsee vaikuttamaan oppilaan koulumenestykseen - ja arviointiin, on kyseessä eräänlainen virhetekijä, eli häiriö.⁵² Temperamentti vaikuttaa ihmisen elämässä kaikkialla, mutta erityisesti koulussa temperamentilla on kauaskantoiset vaikutukset. Koulussa temperamentti muuttuu helposti numeroiksi ja arvioinneiksi ja vaikuttaa lapsen elämään monella tavalla. Kuten Keltikangas-Järvinen kirjassaan kirjoittaa. ”*Vain koulussa voi temperamentti pudottaa ihmisen yhteiskunnan kelkasta jo alkumetreillä.*”⁵³

5.1 Koulutemperamentti

Lasten temperamenttipiirteistä osa vaikuttaa hyvinkin voimakkaasti kouluympäristössä, osa piirteistä taas ei tule juuri koskaan näkymään koulussa. Myös kouluympäristössä tarvitaan erilaisia temperamenttipiirteitä. Osa piirteistä on hyödyllisiä oppitunneilla, joskaan ei välitunneilla. Joskus lapsi voi siis olla opettajan ihanneoppilas, mutta sama piirre syrjäyttää hänet kaveripiiristä.⁵⁴

Niin kutsuttu koulutemperamentti sisältää kolme piirrettä, joilla on koulumaailmassa suuri merkitys. Piirteet ovat:

1. Tehtäväorientaatio,

joka muodostuu kolmesta eri tekijästä, aktiivisuudesta, sinnikkyydestä ja häirittevyyydestä. Oppilas, jonka aktiivisuus ja häirittevyys ovat korkealla, mutta jolla on vain vähän sinnikkyyttä, on todettu jäävän koulussa usein alisuoriutujaksi.

⁵¹ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 44

⁵² Keltikangas-Järvinen 2006, s. 60

⁵³ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 13

⁵⁴ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 63

Alisuoriutumisella tarkoitetaan sitä, että oppilaan kyvyt ja lahjakkuus ylttäisivät parempiin suorituksiin, mutta koulussa hän ei voi niitä saavuttaa.⁵⁵

2. Joustavuus,

johon kuuluu hyvä sopeutuvuus, positiivinen mieliala ja taipumus lähestyä uusia asioita ja ihmisiä. Oppilaalle, joka hakee jännitystä, lähestyy aktiivisesti kaikkea uutta ja kokee kaiken uuden miellyttävänä, on koulun aloittaminen helppoa ja hauskaa. Kaiken innostuksen voi käyttää oppimiseen, kun koulun aloitus ei jännitä eikä pelota.⁵⁶

3. Reaktiivisuus,

johon kuuluvat intensiivisyys, reaktiokynnys ja negatiivinen mieliala. Jos oppilaalla on korkea reaktiivisuus, reagoi hän herkästi ja voimakkaasti jo pieneenkin asiaan, ja vieläpä kielteisesti. Tällaiset oppilaat leimautuvat helposti vaikeiksi oppilaiksi ja häiriköiksi, vaikka he eivät todellisuudessa olisi häirinneet mitään.

Koulu asettaa oppilaille kahdenlaisia vaatimuksia. Toiset liittyvät koulusuorituksiin ja toiset sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Temperamentti on vaikuttamassa molemmissa vaatimuksissa.⁵⁷

5.2 Oppilaan temperamentti vaikuttaa opetustapahtumaan

Tutkimukset ovat osoittaneet, että opettajat selittävät oppilaidensa koulusuoriutumista ensisijaisesti temperamenttipiirteillä, sen sijaan että arvioisivat oppilaan kognitiivisia kykyjä. Vaarana on, että opettajat tulkitsevat lasten temperamenttipiirteitä koulumaailman kielellä. Hidas oppilas saattaa opettajan mielestä olla laiska, varautunut

⁵⁵ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 133 - 134

⁵⁶ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 135 - 136

⁵⁷ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 136 - 137

motivaatioiltaan puutteellinen, matalan sopeutumiskyvyn omaava viihtymätön koulussa ja aktiivinen tietoisesti tottelematon.⁵⁸

Temperamentti ei useinkaan vaikuta koulumenestykseen suorasti, vaan sellaisten tekijöiden kautta, joiden ei edes ajatella johtuvan synnynnäisestä temperamentista.⁵⁹ Kuten edellä kuvattiin, temperamentti vaikuttaa myös siihen, millaisena opettaja oppilaan näkee, miten tähän suhtautuu, ja miten oppilasta opettaa. Vaikka temperamentilla ei saisi olla minkäänlaista vaikutusta koulumenestykseen, ei se ole mahdollista niin kauan kuin opettaminen on inhimillistä vuorovaikutusta.⁶⁰

Tutkimusten mukaan opettaja arvioi oppilaan älykkyyttä usein temperamentin perusteella. Oppilas, jolla on positiivinen koulutemperamentti, saa opettajalta usein yliarviointeja älykkyydestään. Sen sijaan opettajat aliarvioivat sellaisten oppilaiden älykkyyden, joilla on negatiivinen koulutemperamentti. Opettajilla on taipumus aliarvioida oppilaiden älykkyyttä, joilla on hitaasti lämpenevä temperamentti ja lisäksi matala aktiivisuus. Opettajat antavat helpommin korkeampia arvosanoja sellaisille oppilaille, joilla on positiivinen temperamentti. Samoin he arvioivat sellaisten oppilaiden tuntiaktiivisuuden korkeammaksi, joilla on positiivinen temperamentti. Näin ollen positiivisen temperamentin omaavat lapset saavat kykyihinsä nähden liian hyviä arvosanoja.⁶¹

Tutkimuksissa on osoitettu, että opettajat ovat enemmän vuorovaikutuksessa sellaisten oppilaiden kanssa, joiden temperamentin he itse arvioivat myönteiseksi. Vaikka se on normaalia, tulisi opettajan miettiä, onko se hänen ammattinsa vuoksi suotavaa. Kaikki oppilaat tarvitsevat opettajaltaan paljon myönteistä palautetta. Oppilaan temperamentin on osoitettu olevan yhteydessä myös siihen, kenelle opettaja esittää kysymyksiä, ketä rohkaisee, ketä kritisoi, ketä ohjaa, ketä neuvoo ja kenen antaa olla

⁵⁸ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 57

⁵⁹ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 61

⁶⁰ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 140

⁶¹ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 144

rauhassa. Kysymys kuuluukin, edistääkö sellainen ohjaaminen oppilaan oppimista, jota oppilaan oma temperamentti ohjaa?⁶²

5.3 Temperamentin arvioiminen

Aiemmassa luvussa todettiin, että kulttuurimme arvostaa eri temperamenttipiirteitä pitäen toisia hyvinä ja toisia huonoina, joskus ilman järkevää perustettakin. Tämä kulttuurin vaikutus näkyy selvästi myös koulussa. Jos lapsi on ujo, arka, pelokas ja sosiaalisesti varautunut, on vaarana, ettei opettajalla riitä hänelle tarpeeksi ymmärrystä. Voidaan väittää, että koulu suhtautuu suvaitsemattomasti erilaisuuteen. Ihmissessä itsessään ei ole mitään vikaa, mutta lapsi on ihmisenä vääränlainen kouluun. Valitettavaa on, että tämä kulttuurimme arvostama reippaus ja sosiaalisuus näkyvät myös edellä mainittujen ”vääränlaisten” lasten koulunumeroissa.⁶³

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa sanotaankin, että: ”*Opetuksen perustana on suomalainen kulttuuri, joka on kehittynyt vuorovaikutuksessa alkuperäisen, pohjoismaisen ja eurooppalaisen kulttuurin kanssa... Opetuksen avulla tuetaan oppilaan oman kulttuuri-identiteetin rakentumista sekä hänen osallisuuttaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja globaalistuvassa maailmassa. Sen avulla edistetään myös suvaitsevaisuutta ja kulttuurien välistä ymmärtämystä*”.⁶⁴

Koulussa tulisi arvioida vain sellaisia asioita, mitä siellä voidaan opettaa. Opettaja voi ohjata ja rohkaista ujoa oppilasta, mutta hänen synnynnäinen temperamenttinsa ei saisi vaikuttaa hänen saamaansa arviointiin.⁶⁵

⁶² Keltikangas-Järvinen 2006, s. 149

⁶³ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 164

⁶⁴ Opetussuunnitelman perusteet 2004, s. 14

⁶⁵ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 167

5.4 Temperamentti saattaa aiheuttaa oppimisvaikeuksia

Jos lapsi saa syntymälahjanaan korkean aktiivisuuden, matalan sinnikkyuden, korkean häiritävyyden ja matalan sopeutuvuuden, aiheuttaa tämä lapselle tarkkaavaisuushäiriötä, joilla on kiistanaton vaikutus koulumenestykseen. Nämä kyseiset temperamenttipiirteet ovat samoja, joita pidetään myös ADHD:n oireina.⁶⁶ AD/HD on tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriö. Diagnoosi tarkoittaa, että henkilöllä on tarkkaavaisuushäiriö, ylivilkkautta ja impulsiivisuutta. Oireet voivat esiintyä joko yhdessä tai erikseen. Henkilöllä voi siis olla joko pääasiallisesti tarkkaavaisuushäiriö tai pääasiallisesti impulsiivisuutta ja ylivilkkautta.⁶⁷

Jos tarkkaavaisuudessa ei huomioida näitä synnynnäisiä temperamenttieroja, on vaarana, että lapsella tulkitaan olevan ADHD-syndrooma. Ero voi joskus ollakin hiuksen hieno. On kuitenkin esitetty, että ADHD-oireisto ei muuttuisi tilannetta muuttamalla, mutta sen sijaan temperamenttipohjainen käytös muuttuu ympäristöä muuttamalla. Näin ollen temperamenttipohjaisia tarkkaavaisuushäiriötä saataisiin vähennettyä lisäämällä temperamentin ja ympäristön yhteensopivuutta. Valitettavasti kulttuurimme ei suosi erityisen aktiivisia oppilaita. Liika aktiivisuus pyritään kitkemään lapsista pois, sen sijaan, että sitä osattaisiin koulussa hyödyntää.⁶⁸

5.5 Miten opettaja voi huomioida erilaiset temperamentit?

Opettaja yrittää usein kohdella kaikkia oppilaitaan samalla tavalla, ettei kohtelu johtaisi heitä eriarvoisuuteen. Mutta aivan kuten sisarukset kotona, myös erilaisilla temperamenteilla varustetut oppilaat voivat kokea saman kohtelun kukin tavallaan. Samanlainen kohtelu voi siis sekin johtaa eriarvoisuuteen.

Jos opettaja ottaa erilaisessa kohtelussaan huomioon oppilaiden temperamentit, lisää se oppilaiden tasa-arvoisuutta. Näin hän tasaa oppilaiden välisiä temperament-

⁶⁶ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 171

⁶⁷ <http://www.adhd-liitto.fi/ADHD.htm> (5.3.2009 klo 10:50)

⁶⁸ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 172 - 178

tieroja. Opettaja voi esim. tarjota aktiivisille oppilaille enemmän tekemistä, jolloin kaikki ovat tyytyväisiä. Kohtelu ei ole epäreilua, jos aktiivinen oppilas haluaa jotain tehdä ja matalan aktiivisuuden omaava oppilas saa puolestaan keskittyä vain omaan tehtäväänsä.⁶⁹ Aktiiviset oppilaat voidaan ottaa huomioon myös siten, että järjestetään koko luokalle yhteisiä toimintahetkiä. Ne eivät tee kenellekään pahaa, mutta ovat aktiivisille oppilaille välttämättömiä, mikäli he kokevat paikallaan istumisen lähes ylivoimaisena.⁷⁰

Myös matalan aktiivisuuden omaavat oppilaat tulisi opettajan ottaa huomioon. Tällaiselle oppilaalle voi muodostua ongelmaksi tehtävät, jotka jäävät aina kesken. Jotta oppilas voisi vahvistaa itseluottamustaan, olisi opettajan hyvä järjestää hänelle mahdollisimman usein tilaisuuksia, jolloin hän voisi suorittaa annetut tehtävät loppuun asti. Tehtävien suorittamisessa ei tulisi tällaisille oppilaille asettaa aikapaineita.⁷¹

Jos luokassa on hitaita sopeutujia, voi opettaja ottaa heidän temperamenttinsa huomioon sillä, että pyrkii luomaan rutiineja ja ennakoitavuutta sekä vähentämään muutosten määrää. Näistä järjestelyistä ei ole kenellekään haittaa, mutta tietyille temperamenttityypeille ne voivat taata sekasorron sijasta oppimisen elämyksiä.⁷²

Oppilaiden on tärkeä saada ohjausta myös siinä, miten oman temperamenttinsa kanssa voi tulla toimeen. Sensitiivistä oppilasta häiritsee kaikki ympäristöstä tulevat ärsykkeet. Opettaja voi auttaa oppilasta löytämään keinoja siihen, kuinka pystyisi sulkemaan ympäristön häiriötekijät mielestään ja keskittymään käsillä olevaan tehtävään. Tämä onnistuu kuitenkin parhaiten silloin kun oppilaalta ei samaan aikaan vaadita hyvää suoriutumista. Vastaavasti matalan sensitiivisyyden omaavaa oppilasta voidaan ohjata tulkitsemaan paremmin muiden käytöstä, ja lisäämään näin hänen omaa sensitiivisyyttään.⁷³

⁶⁹ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 180

⁷⁰ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 190

⁷¹ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 203

⁷² Keltikangas-Järvinen 2006, s. 189

⁷³ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 202

Vetäytyvä oppilas pelkää kaikkea uutta. Hän tarvitsee paljon turvaa. Pienen lapsen turva on yleensä aikuinen, mutta isommalle lapselle turvan tuojaksi kelpaa myös ystävä. Lapsen on paljon helpompi kohdata uusia tilanteita kaverin kanssa kuin yksistään. Vetäytyvä lapsi ei yleensä aiheuta ongelmia, joten opettajan kannattaa kuunnella lapsen toiveita suorittaa joku tehtävä yhdessä tutun kaverin kanssa, eikä tahallaan hajottaa oppilaiden itsensä muodostamia ryhmiä.⁷⁴

Opettaja voi lisätä myös ujon lapsen esiintymisvarmuutta. Esiintymisvarmuus ja rohkeus eivät kuitenkaan tällaisella oppilaalla kasva vain harjoittelemalla ja esiintymiseen pakottamalla, vaan ensisijaisesti lapsen itsetuntoa kasvattamalla. Hyvän itsetunnon lähtökohtana on, että lapsi saa hyväksyntää omalle yksilöllisyydelleen, ja että hänet hyväksytään juuri sellaisena kuin hän on.⁷⁵

Kun oppilaan sinnikkyys on matala, tarvitsee hän paljon opettajan tukea ja kannustusta. Opettajan tulisi kiittää oppilasta jokaisesta hänen yrityksestään pyrkiä sinnikkyyteen ja rohkaista oppilasta pitkissä ja vaikeissa tehtävissä. Opettaja ei saa oppilaasta pitkäjänteistä sillä, että hän antaa tälle pitkäjänteisyyttä vaativia tehtäviä, mutta opettaja voi auttaa häntä löytämään juuri hänelle itselleen sopivan työskentelytyylin.⁷⁶

On tärkeää, että opettaja huomioisi tasapuolisesti myös ne, jotka eivät vaikean temperamenttinsa vuoksi tarvitse erityiskohtelua. Helpon temperamentin vaarana voi olla se, ettei oppilas saa ikinä opettajaltaan yksilöllistä huomiota. Myös sinnikäs oppilas tarvitsee opettajan apua, vaikka piirre on koulumaailmassa yleisesti hyve. Sinnikäs oppilas tarvitsee opiskelussaan onnistumisen kokemuksia, muuten tämä piirre voi johtaa aina vain uusiin pettymyksiin ja epäonnistumisiin.⁷⁷

⁷⁴ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 208

⁷⁵ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 209

⁷⁶ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 210

⁷⁷ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 183

Opettajan kannattaa harkita tarkoin myös istumajärjestys luokassa. Temperamenttien yhteensopivuuden kannalta ei ole merkityksetöntä kuka istuu kenenkin vieressä. Parhaimmillaan eri temperamenttipiirteillä varustetut oppilaat voivat tukea toinen toisensa oppimista. Myös luokan melutasoon on hyvä kiinnittää huomiota. Melusta ei ole hyötyä kenellekään, mutta hyvin sensitiivinen oppilas voi jopa menettää oppimiskykynsä täysin tällaisessa ympäristössä. Myös muut ärsykkeet, kuten luokan kirjava koristelu saattaa häiritä niin sensitiivisen kuin helposti häiritävissä olevan oppilaankin oppimista.⁷⁸

On selvää, että opettaja ei voi täysin sivuuttaa omaakaan temperamenttiaan, vaan se on aina mukana vaikuttamassa hänen opetustyyliinsä. Kun opettaja hyödyntää työssään omaa temperamenttiaan, on hän luonnollisimmillaan. Opettaja voi kuitenkin opetuksessa käyttää tietoisesti erilaisia opetustyyliä. Mitä paremmin opettaja pystyy omasta temperamentistaan huolimatta huomioimaan eri temperamenttien oppimiselle asettamat vaatimukset, sitä todennäköisemmin oppilaiden myöhemmät oppimisvaikeudet estetään ja tukiopetuksen tarvetta vähennetään ja lisäksi oppilaista kehittyy temperamentistaan riippumatta innostuneita, elinikäisiä oppijoita.⁷⁹

⁷⁸ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 192

⁷⁹ Keltikangas-Järvinen 2006, s. 196

6 KASVATUSKUMPPANUUS, ARVOKASTA YHTEISTYÖTÄ

Edellä kasvatusta on kuvattu vuorovaikutuksena pääasiassa aikuisten ja lasten välillä. Kasvatus on kuitenkin vuorovaikutuksellisesti moniulotteisempaa. Se voi käsittää mm. yksilöiden, ryhmien, kulttuurien, tai esim. kasvatusinstituutioissa työskentelevien ammattilaisten välistä vuorovaikutusta. Myös lasten kesken tapahtuu vuorovaikutusta. Tässä luvussa keskitytään ensisijaisesti vanhempien ja ammattilaisten väliseen vuorovaikutukseen. Toimiva vuorovaikutussuhde avartaa molempien osapuolten näkökulmia lapsen yksilöllisestä kehityksestä ja kasvatuksesta sekä tukee vanhempia ja ammattilaisia lapsen huolenpidossa.⁸⁰

Kasvatuksesta puhuttaessa ovat vanhemmat olleet hyvin pitkään, ja osittain edelleenkin, toissijaisessa asemassa ammattilaisiin nähden. Tämän päivän haasteena onkin kehittää sellaista kulttuuria, jossa vanhemmat pääsevät osallistumaan lasten kasvatukseen tasavertaisina ammattilaisten kanssa.⁸¹ Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan suhdetta, jossa ammattilaiset ja vanhemmat yhdessä sitoutuvat lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseen. Kasvatuskumppanuudessa korostetaan vanhempien ja ammattilaisten tasavertaisuutta. Molemmat ovat tärkeitä, mutta erilaisia lapsen tuntijoita.⁸²

6.1 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Vanhemmilla on kiistatta suurin vastuu omien lastensa kasvatuksesta ja hyvinvoinnista, mutta myös yhteiskunta voi tukea perheitä tärkeässä kasvatustehtävässä.⁸³

Varhaiskasvatuspalvelut koostuvat lasten päivähoidosta eri muotoineen, esiopetuk-

⁸⁰ Karila, Alasuutari, Hännikäinen, Nummenmaa & Rasku-Puttonen 2006, s. 7

⁸¹ Karila ym. 2006, s. 8

⁸² http://varttua.stakes.fi/FI/Sisallot/kasvatuskumppanuus/lapsen+kannatteluna/KK_lapsen_kannatteluna.htm (31.1.2009 klo 19:10)

⁸³ Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002, s. 5

sesta sekä muusta varhaiskasvatustoiminnasta, kuten seurakuntien järjestämistä kerhoista. Varhaiskasvatuksessa ovat mukana myös sosiaali-, terveys- ja opetustoimi, sekä erilaiset lapsi- ja perhetyötä tekevät järjestöt.⁸⁴

Valtioneuvosto on tehnyt periaatepäätöksen varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Niiden tarkoituksena on mm. edistää varhaiskasvatuksen yhtenäistä toteuttamista maassamme. Lähtökohtana ovat lasten ja perheiden tarpeet. Varhaiskasvatuksen tehtäviin kuuluu edistää lapsen tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatuksen oleellisena pyrkimyksenä on tarjota kaikille lapsille samanlaiset mahdollisuudet omien edellytystensä mukaiseen kehittymiseen.⁸⁵ Yhteiskunnassamme puhutaan jatkuvasti elinikäisen oppimisen tavoitteista. Pienten lasten oppimisedellytyksiä vahvistetaan kehittämällä varhaiskasvatusta valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman avulla.⁸⁶ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on mm. lisätä vanhempien osuutta lastensa varhaiskasvatuksen palveluissa.⁸⁷

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin on kirjattu kasvatuspäämääriksi mm. henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistäminen, toiset huomioon ottavien käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistaminen sekä itsenäisyyden asteittainen lisääminen. Henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistämässä on keskeistä se, että kasvattajat kunnioittavat lapsen yksilöllisyyttä. Tätä kautta annetaan mahdollisuus sille, että lapsi voi kasvaa ja kehittyä omien taipumustensa mukaisesti.⁸⁸

Jotta varhaiskasvatus olisi onnistunutta, tarvitaan yhteistyötä eli kasvatuskumppanuutta. Onnistunut kasvatuskumppanuus lähtee jokaisen lapsen yksilöllisistä tar-

⁸⁴ Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002, s. 9

⁸⁵ Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002, s. 5

⁸⁶ Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002, s. 20

⁸⁷ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, s. 7

⁸⁸ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, s. 14

peista.⁸⁹ Varhaiskasvatuksessa kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan sitä, että vanhemmat ja esim. päiväkodin henkilöstö sitoutuvat tietoisesti toimimaan yhdessä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi. Vanhemmilla on ensisijainen oman lapsensa tuntemus ja henkilöstöllä puolestaan ammatillinen tieto ja osaaminen. Näin ollen hyvässä kasvatuskumppanuussuhteessa yhdistyvät lapsen kannalta kahden tärkeän tahon tiedot ja kokemukset. Sekä vanhempien että ammattilaisten tiedot lapsesta luovat yhdessä parhaat edellytykset lapsen hyvinvoinnille. Kasvatuskumppanuus on paitsi yhteistä sitoutumista kasvatustehtävään, myös sen toteuttamista käytännössä.⁹⁰

Kasvatuskumppanuuden etuna on, että sen avulla voidaan tunnistaa mahdollisimman aikaisin lapsen mahdollisesti tarvitseman tuen tarve esim. jollakin kasvun, kehityksen tai oppimisen alueella. Näin lapsella on myös mahdollisuus saada paras mahdollinen tuki. Henkilökunnan tehtävänä on laatia jokaiselle päivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma yhteistyössä vanhempien kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelman tarkoituksena on lapsen yksilöllisyyden ja vanhempien näkemysten huomioon ottaminen lapsen kasvatuksessa. Suunnitelmassa huomioidaan mm. lapsen kokemukset ja mielenkiinnon kohteet, yksilölliset tarpeet ja tulevaisuuden näkymät sekä lapsen vahvuudet ja tuen ja ohjauksen tarpeet.⁹¹

6.2 Kodin ja koulun yhteistyö

Kodin ja päivähoitopaikan lisäksi koulu on lapselle ja nuorelle tärkeä kasvu- ja kehitysympäristö. Sekä kodilla, että koululla on lasten ja nuorten kasvussa erilaiset, toisiaan täydentävät tehtävänsä. Parhaimmillaan kodin ja koulun yhteistyö on vastavuoroista kasvatuskumppanuutta. Toimiva yhteistyö vaikuttaa myönteisesti mm. oppilaan koulumenestykseen ja yleiseen koulutuksen arvostamiseen. Toimivalla kasvatuskumppanuussuhteella voidaan myös ehkäistä erilaisten ongelmien synty-

⁸⁹ Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002, s.5

⁹⁰ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, s. 31

⁹¹ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, s. 32

mistä tai helpottaa niiden ratkaisemista. Hyvä vuorovaikutus antaa vanhemmille tärkeää tietoa oman lapsen oppimisesta, kasvusta ja niiden tukemisen mahdollisuuksista. Sen lisäksi opettaja oppii tuntemaan paremmin oppilaansa, mistä voi parhaimmillaan olla apua opetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa.⁹²

Kodin ja koulun yhteistyötä ovat säätelemässä erilaiset päätökset, kuten lait, asetukset ja opetussuunnitelman perusteet.⁹³ Koulunkäyntiä koskevissa lakipykälissä edellytetään kouluja tekemään yhteistyötä kotien kanssa. Tämä velvoite koskee yhtä hyvin esi- ja perusopetusta kuin opiskelua lukiossa ja ammatillisella toisella asteellakin.⁹⁴ Koululakien mukaan Opetushallitus päättää kodin ja koulun tai oppilaitoksen yhteistyön keskeisistä periaatteista yhteistyössä sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin kanssa. Opetussuunnitelman perusteissa kuvataan kodin ja koulun/oppilaitoksen välisen yhteistyön keskeiset periaatteet. Paikallisissa opetussuunnitelmissa määritellään, miten vanhemmat voivat osallistua opetus- ja kasvatustyön suunnitteluun ja arviointiin. Kouluilla ja oppilaitoksilla on aktiivinen ja tärkeä rooli, sillä niiden täytyy antaa vanhemmille tietoa mm. opetussuunnitelmasta, opetuksen järjestämisestä ja mahdollisuudesta osallistua kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön.⁹⁵

Keskinäinen arvostus on avainasemassa kodin ja koulun välisessä yhteistyössä. Yhteistyö on parhaimmillaan jatkuvaa, vaikka se muuttaakin muotoaan lapsen ja nuoren koulunkäynnin aikana. Kun yhteistyö on sujuvaa, mahdollistaa se vanhempien ja opettajien sosiaalisen verkoston kehittymisen. Näin aikuiset ottavat yhdessä vastuun lapsen hyvästä arjesta ja toimivat samalla mallina lapsille ja nuorille. Ensisijaisesti koulujen tulisi olla aloitteellisia tässä haastavassa yhteistyössä. Ei riitä, että koulut

⁹² Laatusuunnitelma kodin ja koulun yhteistyöhön 2007, s.3

⁹³ Laatusuunnitelma kodin ja koulun yhteistyöhön 2007, s.7

⁹⁴ Laatusuunnitelma kodin ja koulun yhteistyöhön 2007, s.8

⁹⁵ Laatusuunnitelma kodin ja koulun yhteistyöhön 2007, s.9

vain jakavat tietoa. Haasteena on luoda tilaa myös vanhempien oman lapsensa koulunkäyntiin liittyvien ajatusten, toiveiden sekä huolten kuuntelemiselle.⁹⁶

Yhteistyötä voidaan toteuttaa hyvin monella eri tasolla, hallintotasolta lähtien. Hedeelmällistä yhteistyö on koulun tasolla, jossa vanhemmilla on mahdollisuus olla kehittämässä mm. koulun opetussuunnitelmaa. Koulutasolla tehtävä yhteistyö vahvistaa koulun yhteisöllisyyttä, turvallisuutta ja terveyttä ja näin ollen tukee koko koulun henkilöstön hyvinvointia. Luokan tasolla tehtävä yhteistyö vahvistaa luokan sosiaalisia suhteita ja tutustuttaa opettajan, vanhemmat ja oppilaat toisiinsa. Yhteistyötä voidaan toteuttaa myös oppilastasoisesti, mikä tukee erityisesti yhden oppilaan koulunkäyntiä. Oppilaan kannalta hyvin toimiva kodin ja koulun yhteistyö on merkittävä tukitoimi.

Vaikka kouluilla ja oppilaitoksilla onkin yhteistyössä aktiivisempi rooli, on myös vanhemmilla oma vastuunsa yhteistyön toteutumisessa. Perusopetuslain mukaan lapsen huoltajien tulee huolehtia oppivelvollisuuden suorittamisesta. Vanhempien tulisi tukea oman lapsensa oppimista, joka onkin yhteistyön tärkein osapuoli. Yhteistyötä ei pitäisikään koskaan tehdä lapsen tai nuoren ohitse, vaan heillä tulisi olla mahdollisuus osallistua itseään koskevien asioiden käsittelyyn.⁹⁷

Parhaimmillaan yhteistyö kotien kanssa muodostaa jatkumon, joka alkaa varhaiskasvatuksesta ja etenee esi- ja perusopetuksen kautta ammatilliseen koulutukseen tai lukiokoulutukseen. Kaikki vaiheet ovat tärkeitä, mutta erityisen tärkeitä yhteistyön kehittymis- ja rakentumisvaiheita ovat ns. siirtymä- ja nivelvaiheet. Usein erityisen haasteen kodin ja koulun väliselle yhteistyölle muodostaa lapsen siirtyminen 6. vuosiluokalta 7. vuosiluokalle. Tällöin nuoren koulunkäynnissä muuttuu moni asia. Oppiaineet lisääntyvät, opettajat vaihtuvat, samoin luokkakaverit. Usein oppilaat joutuvat siirtymään myös suurempiin yksiköihin, jolloin koko koulun toimintakulttuuri saattaa muuttua. Tästä huolimatta tutkimukset osoittavat, että kodin ja koulun yhteistyö vähenee juuri 7. – 9. vuosiluokilla. Tämä on ristiriitaista, sillä nuorilla sijoittuu

⁹⁶ Laatusuunnitelma kodin ja koulun yhteistyöhön 2007, s.11

⁹⁷ Laatusuunnitelma kodin ja koulun yhteistyöhön 2007, s.15 - 16

samoihin aikoihin myös voimakkaimmat kasvun ja kehityksen vaiheet. Useat nuoret tarvitsisivat kodin ja koulun yhteistyötä myös tähän jatko-opintojen kannalta tärkeään vaiheeseen.⁹⁸

Kodin ja oppilaitoksen yhteistyötä veloitetaan myös lukion ja ammatillisen koulutuksen lainsäädännöissä. Yhteistyö on luonnollisesti erilaista, ja siinä tulee ottaa huomioon nuorten ikä ja erilaiset tarpeet. Toimiva yhteistyö tukee kuitenkin nuorta opinnoissaan, mikä on erityisen tärkeää siirtymävaiheessa, perusopetuksen päätyttyä.⁹⁹

Opetusalan eettinen neuvottelukunta on ottanut osaltaan kantaa kodin ja koulun yhteistyöhön. Neuvottelukunnan mukaan kodin ja koulun yhteistyö kuuluu opettajan ammattietiikkaan. Myös opetustoimen uudistunut lainsäädäntö korostaa kodin ja koulun yhteistyötä. Yhtä lailla kuin varhaiskasvatuksessa, saattaa opettajan ja vanhempien näkökulmat olla erilaisia, siitä huolimatta olisi tärkeää, että myös kouluissa saavutettaisiin sellainen luottamuksen taso, että kasvatuskumppanuus opettajien ja vanhempien kesken olisi mahdollista.¹⁰⁰

Opettajan tehtäviin kuuluvat opetus, ohjaus ja kasvatusta, se että jokainen oppilas voisi saavuttaa koulunkäynnille asetetut tavoitteet. Mutta yhtä tärkeää opettajalle on myös taito saada vanhemmat tukemaan oman lapsensa oppimista. Lapselle on tärkeää, että hän saa tukea ja kannustusta oppimiseensa niin koulusta kuin kotoakin. Eriytyisen tärkeää kasvatuskumppanuus on silloin, kun lapsi tarvitsee erityistä tukea ja ohjausta, oli sitten kyseessä ongelmat koulunkäynnissä tai esim. lapsen erityislah-

⁹⁸ Laatusuhteita kodin ja koulun yhteistyöhön 2007, s.16–17

⁹⁹ Laatusuhteita kodin ja koulun yhteistyöhön 2007, s.17

¹⁰⁰ http://extra.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,447827&_dad=portal&_schema=PORTAL 2.3.2009

jakkuus. Kumppanuuden perimmäisenä tarkoituksena on aina löytää yhteistyössä muodot, jotka parhaiten tukevat oppilaan kehitystä.¹⁰¹

Kasvatuskumppanuudella tulisi pyrkiä paitsi yksittäisen oppilaan kasvun tukemiseen, myös koulun yhteiseen kehittämiseen. Opettajat ja koulun johto toimivat ammattitaitoisesti kun he näkevät vanhemmat voimavarana, ottaen heidät mukaan mm. opetussuunnitelman kehittämiseen. Parhaassa tapauksessa vanhemmat ovat koulu-työssä myös iso resurssi, muodostaen keskinäisen yhteistyöverkoston. Vaikka koulu ei voi kantaa vastuuta vanhempain toiminnasta, voi se luoda toiminnalle puitteet ja antaa sille tilaa.¹⁰²

Kuten edellä jo todettiin, on vanhemmillä ensisijainen oman lapsensa tuntemus, kun taas opettajilla ammatillinen tieto ja osaaminen. Molemmilla on kuitenkin lapsen näkökulmasta merkittävä rooli. Vanhemmat ovat keskenään erilaisia, samoin heidän valmiutensa tukea oman lapsensa oppimista. Usein vanhemmat näkevät asiat oman lapsensa näkökulmasta, jolloin opettajan tehtäväksi jää tarkastella tilannetta koulu-yhteisön ja pedagogisen asiantuntemuksen näkökulmasta. Opettajan rooliin ei ensisijaisesti kuulu tunne- ja kiintymyssuhde vaan vuorovaikutussuhde, joka perustuu ammatilliseen asiantuntemukseen. Toki opettajan työhön liittyy varsinaisen opetus-tehtävän lisäksi myös kasvatustuuta.¹⁰³

Kasvatuskumppanuus koulumaailmassa on hieman erilaista kun pienten lasten päivähoitossa. Vaikka molemmissa pyritään tasavertaisuuteen, ei opettajien ja vanhempien suhde voi milloinkaan olla täysin tasa-arvoinen. Opettajan virkaan liittyy valta-asema lapseen nähden. Tämä tulee esille mm. koulunkäyntiin liittyvissä arvi-

¹⁰¹ http://extra.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,447827&_dad=portal&_schema=PORTAL 2.3.2009
klo 22:00

¹⁰² http://extra.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,447827&_dad=portal&_schema=PORTAL 2.3.2009
klo 22:00

¹⁰³ http://extra.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,447827&_dad=portal&_schema=PORTAL 2.3.2009
klo 22:00

oinneissa. Kasvatuskumppanuudessa on hyvä tunnistaa myös mahdolliset valta-
asemasta aiheutuvat jännitteet, jotta ne eivät aiheuttaisi lapselle ylimääräistä taak-
kaa.¹⁰⁴

Vanhemmat sitoutuvat keskenään hyvin erilaisilla kasvatuskumppanuuteen. On monia
syytä, miksi kaikki vanhemmat eivät ole yhtä halukkaita kumppanuussuhteeseen.
Lapsen kannalta on tärkeintä, ettei hän joudu kärsimään omien vanhempiansa osal-
listumisesta tai osallistumattomuudesta koulun toimintaan.¹⁰⁵

Opetusalan eettinen neuvottelukunta vetoaa, että opettajakoulutukseen tulisi sisältyä
nykyistä huomattavasti enemmän valmennusta yhteistyöhön vanhempien kanssa.
Neuvottelukunnan ehdotuksen mukaisesti yhteistyötä voitaisiin edistää myös täy-
dennyskoulutuksella, joka voisi olla yhteistä sekä opettajille että vanhemmille. Neu-
vottelukunta on jo aiemmin ottanut kantaa kouluun työyhteisönä ja korostanut, että
*"Kouluyhteisön yhteistyötä koskeva toimintakulttuuri välittyy myös oppilaille ja
muokkaa heidän käsitystään eettisesti toimivasta yhteisöstä. Kohdattavat eettiset
ongelmat ja niiden ratkaisut vaativat avoimuutta ja rohkeutta tarkastella asioita
yhteisön eri jäsenten tai kumppaneiden perspektiiveistä."* Kodin ja koulun yhteis-
työssä avoin ja rohkea asioiden tarkastelu ja yhteisten asioiden käsittely onkin erit-
tään tärkeää. Opettajan ammattietiikkaan kuuluu, että hän osaa lähestyä jokaista van-
hempaa kunnioittavasti ja juuri tämän elämäntilannetta ymmärtäen.¹⁰⁶

6.3 Kasvatuskumppanuuden haasteita

¹⁰⁴ http://extra.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,447827&_dad=portal&_schema=PORTAL 2.3.2009
klo 22:00l,

¹⁰⁵ http://extra.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,447827&_dad=portal&_schema=PORTAL 2.3.2009
klo 22:00

¹⁰⁶ http://extra.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,447827&_dad=portal&_schema=PORTAL 2.3.2009
klo 22:00

Kasvatuskumppanuudessa on tärkeää, että molemmat osapuolet kunnioittavat toisiaan. Ammatillisilla ja vanhemmilla voi olla hyvinkin erilaisia elämänhistorioita sekä arvoja, jotka heijastuvat mm. kasvatukseen, sen arvopäämääriin, hyvän kasvatuksen menetelmiin, sekä käsitykseen hyvästä lapsuudesta ja vanhemmuudesta. Vaikka kumppanuudessa korostetaan tasapuolisuutta, lankeaa siinä ammattilaisille suurempia odotuksia. Ammatilliset ovat erityisasemassa luomassa kasvatuskumppanuudelle sopivan maaperän. Ammatillisilta odotetaan myös työnsä puolesta heidän omien ajattelutapojensa kriittistä pohdintaa. Vaikka ammattilaisenkaan ei ole aina helppo ymmärtää ja hyväksyä omasta elämästään poikkeavia elämäntapoja ja arvoja, on se yksi kasvatustyöhön oleellisesti kuuluva haaste.¹⁰⁷

On myös syytä huomioida, että lapset elävät tänä päivänä hyvin moninaisissa perheissä. Lapsella voi olla kaksi kotia tai vanhempia kahdessa eri paikassa. Virallisten huoltajien lisäksi lapsilla saattaa olla myös uusperheiden kautta tulleita kakkosäitejä ja –isiä. Yhteistyössä onkin tärkeää huomioida, että se tavoittaa kaikki lapsen kannalta tärkeät aikuiset.¹⁰⁸

Vanhemmat mieltävät oman roolinsa kasvatuksessa hyvin eri tavoilla. Se näkyy mm. siinä, millaiseksi he ymmärtävät oman roolinsa kasvatuskumppanuussuhteessa. Toiset saattavat helposti alistua vain kuuntelijan asemaan. Toiset taas jakavat auliisti omia ohjeitaan ammattilaisille. Vuorovaikutussuhteet muodostuvat väistämättä erilaisiksi erilaisten vanhempien kanssa. Tärkeää on, että kumppanuussuhteen rakentumiselle varattaisiin tarpeeksi aikaa, jotta keskinäinen luottamus voisi rauhassa syntyä. Kasvatuskumppanuus on parhaimmillaan sanojen sijasta tekoja, siinä molemmat osapuolet toimivat lapsen parhaaksi, esimerkiksi yhteisen ongelmanratkaisun kautta. Syvälistä kumppanuutta ei synny pelkästään sillä, että tietoa välitetään ja vaihdetaan, vaan sillä että osapuolet myös jakavat tulkintoja ja tekevät yhteisiä päätöksiä.¹⁰⁹ Molemmilta osapuolilta vaaditaan tarvittaessa myös joustavuutta. Kasvatus-

¹⁰⁷ Karila ym. 2006, s. 95 - 86

¹⁰⁸ Laatua kodin ja koulun yhteistyöhön 2007, s.25

¹⁰⁹ Karila ym. 2006, s. 96 - 108

kumppanuudessa tulisi muistaa aina yhteistyön tärkein osapuoli: lapsi ja lapsen etu.¹¹⁰

¹¹⁰ Laatia kodin ja koulun yhteistyöhön 2007, s.28

7 LOPPUPÄÄTELMÄT

Kuten hankkeessa todettiin, muodostuu temperamentti ihmisen synnynnäisistä taipumuksista, eräänlaisista valmiuksista kohdata ja kokea asioita. Jokainen ihminen syntyy yksilöksi, kukin omilla temperamenttipiirteillään varustettuna. Pieni lapsi on vielä suhteellisen avuton omien temperamenttipiirteidensä kanssa. Lapsi ei osaa säädellä omaa käytöstään ja tarvitsee siksi lähelleen aikuisia, turvallisia ihmisiä. Vanhempien ja muiden lasta kasvattavien ihmisten tärkeä tehtävä on kuunnella ja ymmärtää lasta sekä tukea häntä monin tavoin kasvussa ja kehityksessä. Näin lapsi ajan saatossa kehittyy omaksi persoonakseen ja oppii tulemaan toimeen omien piirteidensä kanssa.

Mutta kuinka me aikuiset ymmärrämme lapsuuden? Onko se kasvamista pois jostakin, kohti jotakin toisenlaista? Vai näemmekö me lapsuuden elämän ainutkertaisena aikana, aikana jota pitäisi vaalia ja kunnioittaa.”*Lapsi tarvitsee lapsuutensa ilman, että lähestyvä aikuisuus on sitä koko ajan uhkaamassa. Lapsilla on oikeus omaan olemassaoloon, omaan kokemusmaailmaan ja elämänlaatuun.*”¹¹¹ Näin kirjoittaa Pertti Luumi, eläkkeellä oleva rovasti, joka on toiminut myös Seurakuntien Lapsityön Keskuksen pääsihteerinä.

Oli varmasti erilaista olla lapsi 50 vuotta sitten kuin mitä se on tänä päivänä. Lapsuutta arvostettiin eri tavalla, lasten annettiin olla lapsia. Nykyään yhteiskunnassamme arvostetaan nuorekkaita vanhempia ja toisaalta ikäistään vanhemman oloisia lapsia. Välillä tuntuu, että lapsuus on katoamassa johonkin, sen sijaan nuoruutta ihannoidaan kulttuurissamme aiheettoman paljon. Vanhempien saattaa nykypäivänä olla mahdottoman vaikeaa ymmärtää, millainen lapsen rooli nyky-yhteiskunnassa on. Oma lapsuutemme on ollut niin erilaista, ettei sitä mitenkään voi verrata nykyi- kaan. Siinä missä ennen jokaisen annettiin olla oma itsensä, nykyään vertaillaan ja yritetään asettaa liiaksi samaan muottiin. Siitä huolimatta yhteiskunnassamme ko-

¹¹¹ <http://www.evl.fi/kkh/kt/uutiset/syy97/annamu1.htm> (20.2.2009. klo14:00)

rostetaan yksilöllisyyttä, joka tuntuu kuitenkin samalla olevan kaukana suvaitsevaisuudesta.

Entäpä, mitkä ovat vanhemmuuden tehtävät? Onko vanhempien tehtävänä kasvattaa lasta, vai saattaa hänet itse kasvamaan, antaa eväitä ja selviytymiskeinoja? Millaista on olla tänä päivänä vanhempi? Helppoa ei ole sekään. Norjassa julkaistussa väestöliiton tekemässä haastattelututkimuksessa kysyttiin yli tuhannelta aikuiselta, onko nyt helpompaa vai vaikeampaa olla vanhempana kuin 25 vuotta sitten. Vastaajista 80 % sanoi, että nyt on paljon tai ainakin jossain määrin vaikeampaa olla isä ja äiti kuin aikaisemmin. Tulosten on arveltu heijastavan mm. perhe- rakenteessa tapahtuneita muutoksia, avioerojen lisääntymisiä, nopeaa yhteiskunnallista muutosta ja ennen muuta yhteisten normien ja asenteitten katoamista yhteiskunnasta.¹¹² Enää ei ole myöskään itsestään selvää kuka lapsia kasvattaa. Lapset viettävät yhä enemmän aikaa päiväkodeissa ja myös perhemuodot ovat monipuolistuneet. Uusperheiden myötä monilla lapsilla on myös kakkosäitejä ja – isejä.

Vanhemmuuden saattaa tehdä nykypäivänä haastavaksi myös rooliristiriidat, joita lähes kaikki vanhemmat joskus kohtaavat. Vanhempi ei ole vain vanhempi, hän on usein myös puoliso, opiskelu- tai työkaveri ja tietenkin aikuinen ihminen, jolla on takanaan oma lapsuus ja nuoruus. Ei riitä, että huolehtii omista lapsistaan, samalla pitäisi kehittää itseään ja edetä urallaan. Paineet ovat joskus valtavat, eikä niitä helppota oman lapsen ”vaikea” temperamentti. Vieläkö tässä epäonnistuin lapsenkasvatuksessakin? Olisi hienoa, jos kaikilla vanhemmilla olisi tarpeeksi aikaa omille lapsilleen. Keskinäinen vuorovaikutus paranee, kun vanhemmat tietävät, tuntevat ja osaavat ennakoida oman lapsensa käytöstä. Niin vanhempien kuin ammattilaistenkin olisi syytä erottaa, minkälainen käytös johtuu temperamentista ja mikä taas esimerkiksi lapsen motivaatiosta. Ne ovat kaksi aivan eri asiaa, mutta eron huomaaminen on vuorovaikutuksen suhteen tärkeää.

Täydellinen ei kenenkään kasvattajan tarvitse olla. Se on tarpeeksi, että on lapselleen riittävän hyvä vanhempi. Hyvään vanhemmuuteen kuuluu se, että osaa hakea kasva-

¹¹² <http://www.evl.fi/kkh/kt/uutiset/syy97/annamu1.htm> (20.2.2009. klo14:00)

tustyöhön tarvittaessa myös tukea, esimerkiksi silloin, kun oman lapsen temperamentti tuntuu haastavalta. Kasvatuskumppanuus avaa portteja keskustella asioista kasvatuksen ammattilaisten kanssa.

Tänä päivänä kulttuurissamme arvostetaan yksilökeskeistä ajattelua, mikä näkyy myös kouluissa. Lasten odotetaan olevan rohkeita, reippaita ja oma-aloitteisia. Mutta miten käy niille lapsille, jotka ovat varustettuja erilaisilla temperamenttipiirteillä kuin mitä yhteiskuntamme suosii? Usein kuulee, että kykyjen ja taitojen sijasta kouluissa arvioidaan ihan liikaa lasten persoonallisuutta. On siis nähtävissä, että koulu suosii tiettyjä temperamenttipiirteitä ja hylkii toisia. Tämä puolestaan asettaa lapset eriarvoiseen asemaan. Tähän epäkohtaan meillä pitäisi olla mahdollisuus jokaisen puuttua. Jokaiselle lapselle pitäisi suoda samat mahdollisuudet menestyä koulussa sen mukaan, mihin kunkin rahkeet riittävät.

Temperamentista voi olla ihmiselle joko hyötyä tai haittaa, usein tilanteesta riippuen molempia. Koulumaailmassa temperamentilla on suuri vaikutus mm. oppimiseen, tapaan työskennellä, saatuihin arvosanoihin, jopa vuorovaikutukseen opettajien ja kavereiden välillä. Kun temperamentista on jotakin hyötyä, sitä ei useinkaan tule ajatelleeksi, mutta haitat ovat kauaskantoisia. Toisaalta temperamenttityypit kuvaavat aina ympäristön suhtautumista ihmiseen. Ei vaikea temperamentti lapselle itselleen ole sen vaikeampi kuin toiselle helppo temperamenttikan. Lasten erilaiset temperamentit tulisi ottaa huomioon myös opetussuunnitelmia laadittaessa. Annammeko kaikille tarpeeksi tilaa? Huomioidaanko koulussamme yksilöllisyyden lisäksi suvaitsevaisuus?

Myös opettajakoulutuksessa olisi hyvä huomioida lasten erilaiset temperamentit. Vaikka temperamentti ei ole uusi keksintö, on sen tuntemisesta hyötyä kasvatuksen ammattilaisille. Opettajan täytyy työssään olla tasapuolinen ja ymmärtää kaikkia oppilaitaan, vaikkei kaikista samalla tavalla pitäisikään. On kuitenkin hyvä muistaa, että temperamentti on opetustyössä välttämättä vaikuttamassa. Vain sillä on merkitystä, mitä opettaja saa oppilaalleen opetettua. Opettaja on jatkuvasti vuorovaikutuksessa oppilaidensa kanssa, opettaahan hän aina ensisijaisesti oppilaita, ei oppiainetta.

Olisiko meidän aika alkaa muokata kulttuuria, jossa elämme? Entä jos alkaisimmekin korostaa tasapuolista arvostusta. Eikö kaikki kuitenkin lähde meistä itsestämme,

siitä, mitä me ajattelemme ja siitä, mitä me välitämme lapsillemme kasvattaessamme heitä. Kasvatuskumppanuuden myötä jokaisella vanhemmalla on mahdollisuus vaikuttaa kouluissa ja päivähoitopaikoissa, ottaa yhteisvastuu lapsistamme ja heidän hyvinvoinnistaan. Ihmisen persoonallisuus kehittyy temperamentin ja ympäristön vuorovaikutuksena, joten me jokainen aikuinen vaikutamme jollakin tavalla lasten kehitykseen. Olimme sitten kasvatuksen ammattilaisia, vanhempia, tai naapureiden setiä ja tätejä. Koko kumppanuusajattelu haastaa toisenlaisen näkökulman ottamista kasvatustyöhön. Meillä on myös mahdollisuus kyseenalaistaa monia asioita, miksi pitäisi oppia tietyllä tavalla, miksi tietty piirre on parempi kuin toinen? Aikuisten olisi hyvä vakavasti pohtia, onko meillä syytä alkaa muuttamaan lapsia vanhempien mieleiseksi, vai voisimmeko me aikuiset itse muuttaa jotakin. Koulun vaatimukset temperamentin suhteen ovat jo vaativat.

Tutkimuksen mukaan vanhempien osallisuus lasten koulutyön tukemiseen yleistyi 1990-luvulla ja pysyi muuttumattomana 2000-luvun alkuvuosina. Suurin osa vanhemmista on valmiita auttamaan lapsiaan kouluongelmissa. Toisaalta vanhemmat eivät kuitenkaan oppilaiden arvioiden mukaan tulleet kovin mielellään keskustelemaan kouluun opettajien kanssa ja vain vajaa puolet peruskoulujen ala- ja yläkouluista ilmoitti järjestävänsä säännöllisesti oppilaan, huoltajien ja opettajan välisiä keskusteluja.¹¹³

Ei voida ajatella, että yhteiskuntamme muokkautuisi yhä enemmän yksilöllisyyttä korostavaan suuntaan. Kaikille ei voida luoda omia kouluja, eikä etsiä omia opettajia. Sen sijaan vanhemmat yrittävät usein turhaa muuttaa omaa lastan. Mutta miksi? Olisiko meidän aika ryhtyä suvaitsevaisemmiksi ja katsoa peiliin. Kasvattajat voivat joko huomioida lapsen temperamenttipiirteet etukäteen ja helpottaa näin lapsen elämää, tai sitten voimme puida temperamentin aiheuttamia ongelmia jälkikäteen. Joka tapauksessa jokaisen temperamentin ja jokaisen ihmisen kanssa on elettävä. Jokainen on tärkeä ja jokaisen elämä elämisen arvoinen.

¹¹³ <http://www.edu.fi/page.asp?path=498,1329,1344,88454> (8.3.2009 klo 14:30)

LÄHTEET

Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa A.R. & Rasku-Puttonen, H. (toim.) 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. (Vaajakoski. Gummerus)

Keltikangas-Järvinen, L. 1994 / 2003. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY. (Juva: WS Bookwell Oy)

Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti: ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY. (Juva: WS Bookwell Oy)

Keltikangas-Järvinen, L. 2006. Temperamentti ja koulumenestys. Helsinki: WSOY. (Juva: WS Bookwell Oy)

Opetushallitus. Laatuä kodin ja koulun yhteistyöhön. 2007.

Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY. (Juva: WS Bookwell Oy)

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.

Sosiaali- ja terveysministeriö, 2002. Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista

www. lähteet

http://varttua.stakes.fi/FI/Sisallot/kasvatuskumppanuus/lapsen+kannatteluna/KK_lapsen_kannatteluna.htm

http://extra.oaj.fi/portal/page?_pageid=515,447827&_dad=portal&_schema=PORTAL

<http://www.adhd-liitto.fi/ADHD.htm>

<http://www.edu.fi/page.asp?path=498,1329,1344,88454>